

Saateks

Kaarel Piirimäe

Kümnes Eesti sõjaajaloo aastaraamat sisaldab 9. Eesti sõjaajalookonverentsi „Minevik, sõjamehe teejuht? Kogemus, ajalugu ja teooria sõjalises ettevalmistuses“ ettekannete põhjal kirjutatud artikleid. Konverents peeti Tartus 2018. aasta mais ning selle korraldasid Eesti sõjamuuseum – kindral Laidoneri muuseum ja Kaitseväe Akadeemia, mis siis kandis veel nime Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused.

Konverentsi kontseptsiooni koostamisel innustas meid osaliselt 2016. aastal peetud 7. sõjaajalookonverentsi edu. Tol konverentsil uuriti viise, kuidas sõjaväelised organisatsioonid näevad tulevikusõdu ja püüavad nende iseloomu ennustada. Konverentsil selgus, et kuigi sõdadeks ettevalmistusi tehes on suur roll olnud tehnoloogilisel futurismil, on võrdlusaluseks alati olnud ajalugu ja kogemus. Kuid vaieldav on olnud, milline ajalugu ja milline kogemus.

Selle konverentsi meeldejäavas avakõnes, mis seisis kindlalt kahe jalaga maa peal, hoiatas Martin van Creveld akadeemilise uurimistöö ületähtsustamise eest sõjaväelises hariduses:

Sõda on praktiline asi – kohati, kui soovida heidutada abstraktset mõtlemist sõjast. Tal on palju ühist mõne muusikariista mängimise või orkestri dirigeerimisega kõrgemal tasemel. Eesmärk on võit, mitte kõiksugu vaatenurkade eritlemine. Isegi parimad teooriad ei suuda meid päästa vaenlase mõõgatera eest. Sõja parim õpetaja on sõda ise. Ülemad peavad oma töö selgeks õppima kõige madalamalt tasemelt alustades. Edasi peavad nad liikuma samm-sammult, kuni saavutavad kõige kõrgemal tasemel parima asjatundmise. Iga sammuga lisandub üha uusi tegureid. Mõned on sõjalised, mõned aga poliitilised, majanduslikud, sotsiaalsed, kultuurilised või religioossed. Sõjapidamise tipptasemel leidub vaevu mõni inimtegevuse valdkond, mida sõda ei puuduta.¹

¹ Martin van Creveld, „Studying War“, avaldamata märkmed avaloenguks Eesti sõjamuuseumi – kindral Laidoneri muuseumi konverentsil „Visions of War: Experience,

Niisiis, laites küll maha soovi paigutada ülemäära palju akadeemilisi aineid madalamatele õppeastmetele, lõpetas van Creveld ajaloo tähtsuse rõhutamisega sõjaväelise hariduse kõrgematel astmetel:

Relvast tulistamiseks või jalaväerühma juhtimiseks piisab kogemusest ning ajalugu ja teooriat eriti vaja ei lähe. Kuid mida kõrgemale jõutakse, seda rohkem faktoreid tuleb mängu, seda vähem saame loota kogemusele ning seda tähtsamad on seetõttu ajalugu ja teooria.²

Osaliselt van Creveldi avaloengust julgustatuna tahtsime oma seekordsel konverentsil uurida sügavuti sõjaajaloo rolli ohvitserihariduses ja -väljaõppes. Esinema kutsutud õpetlastel palusime kriitiliselt vaadelda järgmisi küsimusi: milline on ajalooõpetuse positsioon sõjaväepedagoogikas? Mil määral peaksid relvajõud lisaks taktikale uurima sõjapidamise poliitilist, kultuurilist ja sotsiaalset konteksti? Kas sõjapidamisel on vaja mõista ka tsiviilühiskonna vaatenurka? Kuidas saame olla kindlad, et ajalugu on õpetatud „laiuti, sügavuti ja kontekstis“, nagu soovitas Michael Howard?³

Teine ajend konverentsiteema valikul oli käimasolev kriis sõjaajaloo õpetamisel Eestis. Nagu 2016. aastal märkis Igor Kopõtin, oli lahkeli elukutseliste sõjaväelaste ja tsiviilajaloolaste vahel, sest esimesed kahtlesid teiste suutlikkuses saavutada oma sõjaajaloo uurimustega mingisuguseidki sõjaväes rakendatavaid tulemusi.⁴ Näiteks kohtusid 2016. aastal Tartus tsiviilsõjaajaloolased ja Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste esindajad. Üks ohvitser Kaitseväe Ühendatud Õppeasutustest võrdles ajaloolasi „spioonidega“, kes nagu ajaloolasedki varustavad sõjaväge teabega. Probleemiks, nagu ta ütles, on see, et sõjaväelased ei tea tihti, mida neil on vaja teada, ja kui nad saavad teada, mida neil on vaja teada, on neil seda vaja väga kiiresti; kuid ajaloolaste endi sõjaväelastele pakutavatest „teabest“ ei ole mingit kasu.⁵ Kopõtin täheldas, et see vastuolu,

Imagination and Predictions of War in the Past and the Present“ 19.–20. aprillil 2016 Tallinnas.

² *Ibid.*

³ Michael Howard, „The Use and Abuse of Military History,“ *The RUSI Journal* 107, no. 625 (1962): 4–10.

⁴ Igor Kopõtin, „Sõjaajaloo õpetamisest ja uurimisest,“ *Sõdur* 6 (2016): 45–49.

⁵ Vt Kaarel Piirimäe, „Sõjaajalugu – kellele ja milleks? Sõjaajaloo perspektiivid (III),“ *Tuna. Ajalookultuuriajakiri* 1 (2017): 146–149.

relvajõudude ja tsiviilühiskonna vaadete lahknevus, ei ole Eestis ainulaadne, vaid ilmneb sarnasel kujul ka teistes maades; on kahetsusväärne, et Eesti ohvitserid pole tähele pannud teiste kogemusi ja püüavad jalgratast leiutada.⁶

2018. aasta konverentsi „Minevik, sõjamehe teejuht? Kogemus, ajalugu ja teooria sõjalises ettevalmistuses“ korraldades kavatsesime täiendada Eesti arutelusid näidetega teistest riikidest, kuid tutvustada ka Eesti oma kogemust sõdadevahelisest ajast, mis on unustatud ja seetõttu tähelepanuta jäänud. 2020. aasta soodsalt positsioonilt tagasi vaadates ei olnud me – veel – olnud ülemäära edukad, sest konfliktid seoses sõjaajaloo õpetamisega Eesti relvajõududes polnud endiselt sumbunud. Enne 2016. aastat oli Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste palgalehel kolm ajaloolast, 2020. aastal aga oli neid ainult üks ning ajaloo õpetamise kasutegur (esimese ja teise taseme) ohvitserihariduses oli suure kahtluse all.

Võib-olla pole muretsemiseks põhjust? Võib-olla sõda ongi praktiline asi, mis ei vajagi „igasuguste vaatenurkade eritlemist“, nagu ütles van Creveld. Siiski eelistame meeles pidada van Creveldi kinnitust, et elukutselisele sõjaväelasele, kes on oma ametis tõusnud kõrgemale tavalise laskuri või rühmaülema tasemest, on ajaloo õppimine mõõdapäasmatu.

Veel enam, sellesse aastaraamatusse valitud artiklid, mis põhinevad 2018. aasta konverentsi ettekannetel, pakuvad rohkesti tuge väitele, et sõjaväelises hariduses on ajalool praktiline väärtus. Peale selle sisaldub neis artiklis palju kasulikke ideid selle kohta, kuidas mõelda sõjaväelise hariduse olemusest, ja see ei ole vajalik mitte ainult mõistmaks sõjaajaloo kohta ohvitserihariduse osana, vaid ka mõtisklusteks ajaloo kui niisuguse üle uurimisvaldkonnana. Kuid selleks, et näidata, et me ei tee seda ainult abstraktse teoretiseerimise puhtast lõbust, lubage meil lõpetada veel ühe Martin van Creveldi hirmsa hoiatusega:

Sõda on tähtsaim asi maailmas. Kui sõda on lahti läinud, valitseb ta iga riigi, valitsuse ja üksikisiku eksistentsi üle. Sellepärast – kuigi see võib vabalt juhtuda ainult kord saja aasta jooksul – peab selleks iga päev

⁶ Kopõtin, „Sõjaajaloo õpetamisest,“ 49.

valmis olema. Kui sõjaväljal lebavad surnukehad, külmad ja kanged, ning ellujäänud halavad nende kohal, siis pole need, kellele on pandud vastutus, oma kohustuste täitmisega toime tulnud.⁷

„Introduction,“ *The past – a soldier’s guide for the present? Experience, History and Theory in Military Education*, Estonian Yearbook of Military History 9 (15) (2019): 5–8. Inglise keelest tõlkinud Toomas Hiio.

Bibliograafia

van Creveld, Martin. „Studying War“, avaldamata märkmed avaloenguks Eesti sõjamuuseumi – kindral Laidoneri muuseumi konverentsil „Visions of War: Experience, Imagination and Predictions of War in the Past and the Present“ 19.–20. aprillil 2016 Tallinnas.

Howard, Michael. „The Use and Abuse of Military History,“ *The RUSI Journal* 107, no. 625 (1962): 4–10.

Kopõtin, Igor. „Sõjaajaloo õpetamisest ja uurimisest,“ *Sõdur* 6 (2016): 45–49.

Piirimäe, Kaarel. „Sõjaajalugu – kellele ja milleks? Sõjaajaloo perspektiivid (III),“ *Tuna. Ajalookultuuri ajakiri* 1 (2017): 146–149.

⁷ Creveld, „Studying War.“